КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА
ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК — ЛЬВІВ

CO-OPERATIVE REPUBLIC
Ukrainian Monthly Review Lwiw — Poland

Ч. 10.
ЖОВТЕНЬ
1936.
РІЧНИК IX.

НА ОКРАЯХ ДНІВ

ЧЕРГОВИЙ ВІДХІД ВІД ЗОЛОТОЇ ВАЛЮТИ І ДЕВАЛЮАЦІЯ

Майже рівно в пять літ після девалюації англійського фунта, 26. вересня підлягли законній обнижці також французький та швайцарський франки і голяндський ґульден. Ці три держави становили т. зв. бльок золотих валют; бльок цей, поки міг, удержував передкрізове відношення своїх валют до золота, не піддаючись оманам особливих користей, які мали би прийти через валютарну реформу. Одначе, як видно з усього, розвиток господарських відносин, а зокрема міжнародного торговельного обміну, пішов в цьому напрямі, що таки приневолив держави золотого бльоку уступити.

Декларація французької ради міністрів говорить: від нині французький франк буде устабілізований в гряницях 43 до 49 міліґрамів золота 900-ої проби. Це означає девалюацію в гряницях 25 до 35% (конкретно буде парітет установляти в цих межах рада міністрів). Друга, не менше важна і рішаюча точка: зноситься вимінність банкнотів на золото (подібно, як це зробила Англія і Злучені Держави). З тою турботою за золото лучаться й дальші постанови: заборона приватного привозу й вивозу золота і торгівлі ним; наказ, що приватне золото мається передати банкові по давній ціні — 65,5 міліґрамів за 1 франк.

Валютарні зарядження Швайцарії й Голяндії подібні до французьких.

Якби крім цих постанов не було нічого більше, то остаточно ціла справа не зробилаби аж такого враження, як зробила. Бо психольоґічно всі були давно приготовані на обнижку франка. Що низка держав відходить від металевого покриття валюти — думав би громадянин — це ознака деякого погіршення їх господарського положення, але остаточно, коли те саме зробили такі великани, як Велика Британія й Злучені Держави і не завагалися, то не буде від девалюації катастрофи й у Франції! Одначе великою і властивою несподіванкою було те, що Франція зробила цей крок у дружньому порозумінні з урядами Англії і Злучених Держав. Як тепер виявляється, то від 4-х уже місяців велися підготовчі переговори між названими великодержавами і декларація французького уряду не прийшла

відокремлено. В цей самий день виступили з умовленими заявами також уряди Вел. Британії й американської Унії; короткий зміст заяв: що крок Франції не викличе з їх боку протикроку, а навпаки, всі три держави декларують свою готовість підпирати себе взаїмно в ділі стабілізації своїх валют, як передумови загальної господарської стабілізації в світі.

Мало того: у названих деклараціях є також фрази про поступну ліквідацію обмежень міжнародної торгівлі (контингентів, мит і под.) та про волю держав повернути до нормальних господарських, культурних, а навіть політичних взаємин між народами.

Не диво отже, що декларації викликали в світі таке величезне враження і на загал, замість якоїсь депресії, спричинили заспокоюючі настрої, злучені з надіями на кращі часи.

Конкретно-ж — замісць міждержавного змагання за як найбільше здешевлення своєї валюти з конкуренційних торговельних міркувань — виросло валютове порозуміння трьох найбільших господарських потуг. Це матиме напевно позитивні наслідки та може започаткувати поворот до госп. лібералізму в обміні.

СТАНОВИЩЕ НІМЕЧЧИНИ Й ПОЛЬЩІ

Ліквідація золотого бльоку викликала в Польщі зрозумілий неспокій, що буде зі злотим. Подібне переживала й Німеччина. Очевидно, що це могло відбитися дуже некорисно на господарському житті країни: могло здержати кредитові операції, спинити на якийсь час закупи товарів, спричинити звишку цін, то-що. В такій ситуації першим обовязком державних чинників було заспокоїти прилюдну опінію. І це зробив уряд Польщі, подібно як і уряд Німеччини, своєю декларацією, що валютарна політика держави не підляже ніяким змінам.

Це і по суті природне та зрозуміле, як довго не будуть найдені в цих державах відповідні матеріяльні засоби і психольоґічні умови, при яких валютарна реформа моглаби взагалі бути предметом дискусії. Отже знаємо з досвіду, що всі валютарні маніпуляції приходили завжди в супроводі декретів про утворення поважних стабілізаційних фондів, у виді запасу металю й чужих добрих валют. Французький емісійний банк ставить до диспозиції фонд у висоті 10 міліярдів франків, на випадок, якби курс франка треба було на біржах підтримувати інтервенційними закупами. Злучені Держави Америки мають для тієї ж мети фонд у висоті 2 міліярдів долярів. Подібний фонд створила свого часу Велика Британія. Треба думати отже, що такою ж дорогою мусіли б іти й ті інші держави, які хотіли б свої валюти пустити на ризиковні води знецінення. Як довго вони цеї справи в себе не приготовили, не призначили на цілі валютарної реформи від-

повідних засобів, так довго було би з їх боку самовбивством девалюувати валюту.

Не забуваймо ще й того, що не для кожної держави є інтерес обнижувати вартість валюти. Що добре для Франції, — не мусить бути якраз добре для Німеччини або Польщі. Виглядам на збільшення експортових можливостей можна протиставити прим. небезпеку контингентових ограничень заінтересованих держав, та ще більшу небезпеку такої звишки цін на внутрішнім ринку, яка могла би перечеркнути користи з девалюації. Держава, що має великі довги в загряничній валюті, а має нагоду їх сплачувати (хоч посередно) при допомозі власної валюти, є заінтересована власне у високім, а не в низькім курсі своєї валюти і т. д. — Всі такі можливости мусить кожний уряд наперед добре перекалькулювати, заки вирішиться, як йому бути з валютою.

МОЖЛИВІ НАСЛІДКИ ДЕВАЛЮАЦІЇ

Треба числитися з цим, що девалюація може привести за собою (хоч не мусить відразу) звишку цін товарів. Хоч у Польщі після урядової заяви не заноситься на девалюацію, то все таки вже й тепер відчуваються живіші звишкові тенденції, неоправдані іншими мотивами. Є це наслідок передовсім спекуляційного укривання товарів одними і рівнож спекуляційними закупами товарових запасів з боку других. Ідуть сильніше в гору недвижимости, в наслідок тяги до льокування в них гроша. Кредитовий оборот, і так сильно підірваний віддовженевими законами і мораторіями, дістає новий удар з боку валютової непевности і т. д.

Очевидно, що ніякі спекуляційні мотиви не можуть мати доступу до господарської політики кооперації. Вона не піде шляхом тих купців, які тепер навмисно не виконують товарових замовлень, вижидаючи можливої звишки цін. Вона не буде також громадити надмірних товарових запасів (»гамстерн«), знаючи, що товар може так само підлягти зіпсуттю, як паперовий гріш. Вона мусить задержати холодну кров і рівновагу духа, в тій свідомости, що солідна праця і солідна торгівля завжди себе оправдає, так як правда завжди пливе верхом, наче олива. Зрештою, маючи великий досвід з двох давніших девалюацій, ми будемо з того досвіду черпати вказівки для праці в новій дійсності.

ЗЇЗД ОКРУЖНИХ СОЮЗІВ

В днях 2. і 3. жовтня ц. р. відбувся у Львові черговий осінний зїзд наших окружних (повітових) союзів кооператив, обєднаних у Центросоюзі. Він був наче підсумком праці за цьогорічний літній період і підготовкою для надходячої зимової кампанії. На цьому зїзді були учасникам подані до відома інформації зокрема про те, як розвивається акція збуту с. госп. продуктів. Була це мила несподіванка для всіх учасників зїзду, коли вони довідалися, що нарешті рушила з місця справа кооперативного збуту збіжа,

та що своїми кількісними осягами вже перевищила збут яєць. (За час від 1. І. до 30. IX. 1936 через мережу Окр. Союзів перейшло 1072 ваґони збіжа і 258 ваґонів яєць; у грошевій вартости це представляється так: 1.620.290 зл. вартість збіжа і кругло 2 міліони вартість яєць). Це була найбільш відрадна точка у звідомленні дирекції Центросоюза.

Поруч з цим на добрий настрій зїзду впливали й підсумки праці в ділянці збуту яєць і живини. 9 місяців року 1936 дали 3786 скринь яєць більше, як цілий 1935 рік. Добре розвивається також мясарня ЦС у Львові, яка продає свої вироби у 5-ти солідних крамницях (шеста в підготовці).

Зате менше успіху виявила праця у споживчій ділянці системи Центросоюзу. Зокрема навіть деяке занепокоєння викликав факт, що цифра »лядових боргів« (споживчих кредитів) по місцевих кооперативах не тільки що не зменшилася, а навіть зростає (гл. нижче). Вслід за тим зросли також залеглости Окружних Союзів до Центросоюзу за доставлений товар. Тому добре є, що про такі річи сиґналізується завчасу; гірше булоби, якби про них не говорилося.

Вчасна осторога перед надвигаючою загрозою варта іноді більше, як неодин блискучий зовнішній ефект.

Коли ми вже є при справі збуту збіжа нашою кооперацією, то не будемо замикати очей на те, що покищо ми цього діла тільки в ч и м о с я і його експериментуємо. Вчимося покищо найтруднішої річи в цьому ділі: д о б р е п р о д а т и. Коли вже навчимося цього, тоді можна буде більше уваги звернути і на другий бік справи, а саме: як скуповувати зерно після к о о п е р а т и в н и х з а с а д, які запевнюють доставцеві найбільшу користь. Ми свідомі того, що покищо скуповуємо зерно від членів і від нечленів, що відсутність кооперативного розрахунку з евент. товаровими доплатами наподібнює нашу збіжеву торговлю до капіталістичної, приватницької і т. д. Говорили про це на зїзді як люде з центра, так само і ті з краю. Говорили теж про бажаність комісової продажі. Це є запорука, що згодом Центросоюз і його члени підійдуть до розвязання також і цих проблєм. Може тоді почнуться у нас також спроби завести якусь іншу, ще більш доцільну форму скупу (напр. пулінґову) — це покаже час.

ЗЇЗД УКРАЇНБАНКІВ

29. вересня ц. р. відбувся у Львові черговий зїзд діячів українських кооперативних банків, скликаний Центробанком. Зїзд радив під проводом президії в складі др. І. Макуха і дир. І. Пашкевича, а предметом нарад було сучасне господарське положення і ситуація наших кредитових установ. Зїзд у своїх резолюціях поставив жадання про знесення привілеїв комунальних кас, що створив для них декрет з 1934 року, про упрощення складних формальностей при конверсії рільничих довгів згідно з від-

довженевим законодавством, про потреби морального натиску на несовісних довжників, який кривдить кооп. кредитові установи, про те, щоби державні банки приймали до есконту акцептаційні трати з конверсійної акції, бо в противному разі годі урухомити діяльність кредитової кооперації. Врешті звернувся до всієї укр. кооперації з новим зазивом, щоби вона виконувала свої зобовязання щодо розбудови Центробанку, як своєї центральні каси, з покликом розбудовувати сітку райфайзенок та ощадностевої акції.

В ході нарад зїзду відчувалося бажання проводу оживити дещо знемічніле тіло Українбанків, увілляти в нього нової крови. Поруч з прийманням до праці нових молодих сил, провід думає і про ідеольоґічне та ділове вишколення людського матеріялу Українбанків. В звязку з цим задумує улаштувати в ближчому часі спеціяльний курс для членів управ цих кооператив.

НЕ ЗАВЖДИ ДОБРЕ ХВАЛИТИ

На жаль — наше кооперативне громадянство іноді робить ще враження доволі життєво невиробленого колєктиву. Страшенно любить, щоби завше і всюди співати тільки »веселої«; осуджує різко, коли хтось виступає з критичними заввагами, взагалі поводиться так, як перечулена людина, якій треба завше штучно суґерувати життєвий оптимізм.

Зокрема це можна було обсервувати в ці тяжкі крізові роки, коли було загрожене прямо існування многих кооператив та їх союзів.

Людина того типу, що ми описали, має ще й ту хибу, що легко вірить у леґенди, які сама собі творить, іноді на основі перебільшених уяв про власні успіхи. Це дуже небезпечний психічний стан, бо від нього тільки один крок до — повороту взад, до легковаження небезпек і до повільного занепаду.

Живим прикладом на це є справа т. зв. протиборгової акції в наших кооперативах. Що кредитова система, яка була в нас засадою аж до вибуху крізи, це ворог доброї кооперативної господарки — це ніби прийняв наш кооперативний громадянин до відома. Покивуючи головою, він пристав до акції поборювання споживчого кредиту, занепокоєний небезпекою повного розвалу кооператив. Дещо навіть зробив у напрямі ліквідації передкрізових боргових залеглостей (як подає дир. М. Капуста в ГКЧ ч. 39, стан боргів на 31. грудня 1930 в місцевих кооперативах Галичини був поверх 3 міліони зл., а на кінець 1935 виносив вже лиш квоту 1,5 міліона зл.).

Від року вже приблизно тішимося тим фактом, що протиборгова акція дала все таки поважні результати. Але як на це зареаґував пересічний кооперативний громадянин? В біжучому році, 1936-ому, як про те свідчать ревізійні звідомлення з цього

року, пішла по кооперативах — нова хвиля боргування. Перед нами нова, сумна несподіванка: рецидива у старі гріхи.

Громадянин, заколиханий милими його серцю піснями перемоги, подумав собі: значить, все добре; вертають давні »добрі часи«. Осмішили себе »алярмісти« і вічні критики; все стоїть благополучно і можна вернути до старих, »добрих« краєвих метод!

Іноді недобре когось похвалити; завжди треба бути обережним з надмірними самохвалами, а в наших умовинах навіть, як бачимо, краще не хвалитися перемогою тоді, як вона половична і не тривалої натури.

ЗАСІДАННЯ ОРҐАНІВ МКС У ВАРШАВІ

В днях 22—25 вересня ц. р. відбувалися (цим разом у Варшаві) засідання виконуючих орґанів Міжнародного Кооперативного Союзу: Центрального Комітету, екзекутиви, комісії для досліду рочдельських засад і комісія для справи міжнародньої товарової гуртівні. У центральний комітет входить з Польщі двох представників польської кооперації; цим разом однак президія МКС зробила виїмок і запросила на засідання ЦК також одного представника української кооперації — з дорадчим голосом. Від РСУК брав участь дир. О. Луцький. Наш представник при обговорюванні питання про політичну та віроісповідну толєранцію заявився проти анґлійського внеску, який, як відомо, допускає можливість в деяких випадках відступати від цієї засади.

При нагоді цих засідань МКС улаштував теж пресову конференцію, для представників краєвої кооперативної і некооперативної преси.

З перебігу цієї конференції найбільш цікаве те, що ґенеральний секретар МКС Г. Мей, у протилежність до давніших заяв проводу МКС, з притиском підчеркнув, що МКС репрезентує вже не тільки інтереси споживача, а й сіль. госп. продуцента, чого доказом є приступлення до МКС дальших орґанізацій сіль. госп. кооперації.

На інтерпеляцію редактора нашого журналу, чому МКС ще толєрує в своїх членах совітську »кооперацію«, яка вже рішучо не має нічого спільного з добровільними асоціяціями — президент МКС дав відповідь, з якої видно було, що МКС хотівби якось розвязатися з немилим йому членом, одначе не мав до того відповідної нагоди. Це теж цікаве і для нас.

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО

Господарська програма проф. М. Рапацкого

(Тези реферату виголошеного на зїзді делеґатів »Сполем« дня 14. VII. 1936 р.*)

Теперішню господарську ситуацію світа характеризує передовсім неспівмірність закупочної сили широких мас людности з продукційною здібністю — однаково — промислу, як і рільництва.

Наслідком тої неспівмірности є:

а) обмеження продукції, а навіть тут і там нищення готових продуктів;

б) недостатнє використання продукційної здатности промислових підприємств і варстатів праці і через це — збільшення коштів продукції на одиницю товару;

в) велике безробіття працівників у промислі;

г) невикористання сирівців, які є до диспозиції;

ґ) катастрофальна знижка цін і нерентовність рільничих варстатів, а тим самим недостатнє використання продукційних сил і злидні на селі.

Ці явища в свою чергу збільшують неспівмірність між продукційними можливостями й купною силою населення, в наслідку ослаблення останньої, творячи в цей спосіб блудне коло.

З хвилею, коли існує вистарчаюча кількість сирівців, засобів до виробництва і робочих рук — недостатнє заспокоєння суспільних потреб можна приписати тільки злій орґанізації суспільно-господарського апарату.

Причинами того стану річи є:

а) концентрація капіталів у фінансах, промислі і великій торговлі, наслідком чого власність працюючих в тих областях варстатів обмежується до відносно малої кількости осіб;

б) наслідком вищесказаного, концентрація поважної частини суспільного доходу в небагатьох руках в звязку з опертям продукції й обміну на засаді зиску з капіталу;

в) надмірна акумуляція капіталів наслідком неможливости сконсумування посідаючими клясами цілого уділу в суспільнім доході і випливаюче звідци переінвестовання капіталістичної господарки;

г) супроводжуючий повищі явища великанський розвиток техніки виробництва, позваляючий на значне зменшення кількости людських робітничих рук в промислі, а частинно в рільництві.

---

*) Наші критичні завваги до цих тез дамо в слідуючому числі »К. Р.« Автор піддав ці тези під прилюдну дискусію в союзі »Сполем«. — Ред.

Синтезуючи всі ті причини в одну, належить ствердити, що такою ґенеральною причиною є фальшива підстава структури капіталістичного ладу, у якім заспокоєння потреб споживання не є цілею, а засобом для осягнення зиску з капіталу.

Вислідом тої фальшивої засади є система поділу суспільного доходу, обмежуюча участь у нім широких мас працюючої людности і ослаблююча їх закупочну силу на користь надмірної участи в суспільнім доході одної нечисленної верстви великих власників продукційних варстатів.

Теперішня господарська кріза виплиavає зі самої будови госп. ладу, будови, що ступнево мусіла довести до теперішнього стану. Тож кріза ця має структуральний характер та може бути усунена тільки шляхом перебудови існуючого ладу.

Для переведення тої перебудови конечною є плянова й доцільна будова продукції, обміну та фінансової господарки, опертої на засаді заспокоєння потреб, а не зиску з капіталу.

Розвинення суспільної господарки на місці приватно-капіталістичної повинно піти в чотирох напрямках:

а) державних підприємств публично-ужиткового характеру з участю суспільної контролі (через делеґатів від ужитковців і працівників підприємств);

б) самоврядних підприємств при тих самих засадах суспільної контролі;

в) Кооперативних підприємств;

г) мішаних підприємств, зложених з трох названих вище родів підприємств.

Заспокоєння потреб суспільства, цебто ціле виробництво і обмін є першорядною функцією ужиточности і в імя прилюдного добра державі повинно прислуговувати в прилюдному інтересі право:

а) реґулювання господарських функцій приватно-капіталістичних підприємств;

б) вивласнення в міру потреби тих підприємств на річ суспільних реформ господарки за відшкодованням в довготермінових низькоопроцентованих облігаціях, уморюваних з доходів вивласнених підприємств.

З метою недопущення до дальшої акумуляції в нечисленних руках треба встановити в межах максимального люксусового спожиття максімум доходу і відповідаюче йому максімум маєтку, вище яких обовязував би 100% доходовий і маєтковий податок.

*

Одночасно з засадничою акцією ступневої перебудови, господарська політика держави повинна зміряти до негайного ожив-

лення господарського життя і кориґування поділу суспільного доходу шляхом збільшення кількости працюючих, належного використання засобів виробництва і обниження тим самим коштім продукції на одиницю товарів та збільшенням консумції, ц. то кращим заспокоєнням суспільних потреб, що можна осягнути лише шляхом збільшення закупочної сили широких суспільних мас.

Засоби для осягнення тої цілі — ось які:

а) збільшення заробітків людности, жиючої з заробітної платні;

б) усунення або зменшення безробіття в місті і на селі;

в) збільшення рентовности дрібних рільничих господарств шляхом підвишки цін на продукти тих господарств.

Задля збільшення заробітків людности, жиючої з заробітньої платні треба ужити ось яких засобів:

а) підвишки платень державних і самоврядних працівників;

б) усталення мінімум заробітної платні для фізичних і умових працівників — вищого від теперішнього рівня.

Задля зменшення безробіття найманих робітників треба примінити ось які засоби:

а) законне скорочення дня праці до 36—40 годин тижнево;

б) примусові емеритури на старість: для фізичних працівників по віці 50—55 літ, для умових по віці 55—60 літ;

в) сувора заборона праці дітей і обмеження фізичної праці жінок;

г) публичні роботи.

Для зменшення укритого безробіття рільничої людности треба примінити такі засоби:

а) скоре й радикальне переведення рільничої реформи;

б) полишення фільварковій службі, зорґанізованій в рільничі кооперативні спільноти, осередків, оставших по парцеляції;

б) парцеляція відповідних державних теренів;

г) публичні роботи на сільських теренах.

Підвищення цін на сільсько-господарські продукти можна осягнути через:

а) збільшення попиту, зокрема на годівельні продукти, серед працівників, жиючих з заробітної платні, викликаного приміненням вичислених вище засобів;

б) належну орґанізацію споживчих і рільничо-торговельних кооператив з метою зменшення коштів посередництва;

в) збільшення консумції плодів сільського господарства сільською людністю та на годівельні цілі.

Для охорони й доцільної розбудови так представленої плянової суспільної господарки треба:

а) перевести розвязання всіх існуючих картелів і заборонити нові;

б) зосередити монополь закордонної торговлі в руках мішаного суспільного підприємства під доглядом держави;

в) застосовувати належну публичну контролю цін важніших промислових виробів.

*

Повищий плян вимагає для його сфінансування тільки виасиґнування значнішої квоти, яка відтак булаб скоро уморена зі значно збільшеного суспільного доходу.

Таке виасиґнування не моглоб відбутися шляхом збільшення грошевого обігу польського злотого, яке в наших умовинах моглоб викликати девалюацію наслідком психічних причин — браку довіря.

Те виасиґнування належить перевести шляхом тимчасового пущення в обіг помічної валюти при додержанню таких умов:

а) така валюта мала б бути випущена банком, спеціяльно до того покликаним під ґарантією і контролею держави. В склад банку входили б: держава, самоврядування і кооперативні централі;

б) валюту цю можна булоб виміняти на звичайні злоті протягом 3—6 місяців від дати, зазначеній на банкноті;

в) моглаб бути уживана тільки, як примусовий платничий засіб, внутрі краю для заплати за товари, за працю й услуги за винятком давніх належитостей з того титулу;

г) виставлені в тій валюті акцепти малиб при екзекуції першенство перед зобовязаннями у звичайних злотих;

ґ) держава затягнулаб у згаданім банку позичку на підвишку пенсій своїм урядовцям і функціонарям, сплачувану ступнево по трьох літах каденції у звичайних злотих;

д) банк той був би розвязаний а помічна валюта скасована по 10—15 роках від її запровадження.

*

Для переведення повищого пляну, як і взагалі пляну перебудови, конечні є відповідні психічні умовини в суспільстві, а зокрема відповідний настрій його широких мас.

В тій цілі потрібно:

а) збудити в людности захоплення того роду пляновою перебудовою ладу, що без сумніву наступить, якщо загал людности повірить в радикальну поправу тим пляном свого положення;

б) повне довіря людности, а принайменше величезної її більшости до чинників перепроваджуючих реформу і до укладу загальних політичних відносин в краю.

Будуччина прядива

Ми були свідками, як у повоєнних часах та часах господарського розвитку, держава дозволила на ввіз з загранице усяких прядивних сирівців, як бавовна, шовк, юта, сізаль, маніля і т. под. За ці сирівці плачено кольосальні суми грошей, що впливало відємно на торговельний і платничий білянс держави. Нутро краю закидувано всякою тандитою мануфактурних товарів, за що консументи платили немалі суми.

Був це час господарської »просперити«. Усі кляси населення малися яко-тако і високих цін за товари не відчували дуже болючо.

Та з приходом господарської кризи мусіло наступити певне отверезіння щодо необмеженого ввозу сирівців із заграниці. Закупочна сила широких мас змаліла, збут товарів зіслаб, у висліді чого темпо продукції звільнилося. А заграничні зобовязання треба було платити. Настав тяжкий час. Треба було шукати виходу з тяжкої ситуації, видавати як найменше дозволів на ввіз заграничних сирівців, не тільки мануфактурних, але й других.

Почала реалізуватися думка, що де лише можна і чим можна, треба заступити заграничні сирівці сирівцями краєвого походження. Зосібна, що торкається сирівців мануфактурних — пішов натиск, щоби їх заступати леном і коноплями, яких у Польщі є після Росії та України найбільше в Европі.

У Вильні, осередку добрих ленів, повстало »Льнярське Товариство«, яке поставило собі за завдання не тільки ушляхотнювати і підносити годівлю прядивних рослин, але й боротися за збільшення збуту внутрі краю. На чолі тої акції станули такі визначні особи, як ґен. Желіґовський, посол Присторова і др. Товариство почало акцію.

Економічний комітет ради міністрів виніс у марті 1932. р. постанову, силою якої доручено міністрам війни, внутрішніх справ, скарбу, комунідації, справедливости і почт та телеґрафів видавати відповідні зарядження у напрямі збільшування закупів льняних та коніпних сирівців, з узглядненням виробів домашнього промислу. Також державні банки дістали доручення підпирати цю акцію.

Від того часу починається більше заінтересування прядивом лену і конопель та виробами з них. Державні монополі — як сільний, військо, шпиталі, інтендантура починають постепенно закуповувати й уживати на свої потреби льняні і коніпні вироби. Пішов певний натиск і на громадян: »вживаймо краєвих сирівців, поширюймо домашній промисл«.

Ми є свідками чимраз більшого заінтересування льняним і коніпним полотном. У літній сезон стрічаємо чим раз більше мужчин і жінок в одягах із льняного полотна. Ба й ткальні і фабрики почали випускати льняне білля, яке здобуває собі признання. Збут на внутрішнім ринку почав збільшуватися. Свідчать про те трансакції, роблені на біржах. »Льнярське товариство«

у Вильні підняло клич »проч з бавовною і ютою!«, «війна еґзотичним сирівцям!«. У Виленщині відбуваються маніфестації у користь збільшення збуту й консумції льняних виробів. Це мало вплив. Громадська опінія, особливо хліборобство, яке чинно заінтересоване у збільшеному збуті і кращій ціні на льняне і коніпне прядиво, приняло кличі: »проч з бавовною« із вдоволенням. Влада обмежила ще більше ввіз бавовни і подібних сирівців. Робила це й тому, що до тих держав, звідки побирала бавовну, юту і под., не могла вести експорту до тої міри, щоби йшов принайменше товарообмін — товар за товар. А то все приходилося більше з даної країни імпортувати, як туди експортувати.

Та тут вийшло нове лихо. Обемежений ввіз бавовни і подібних полудневих сирівців, викликав внутрі держави друге питання, страшніше. Річ у тому, що обмежений ввіз здержує працю у прядільнях. Прядільні перестають працювати, бо не мають сирівцю до перерібки. Росте безробіття. Доходимо до того, що здебільша консумція виробів із лену та конопель допроваджує до збільшення безробіття серед тих робітників, які дотепер мали працю у прядільнях бавовни, юти, і др. фабриках. В додатку і власники пряділень, себто капітал, протестує проти обмеження ввозу. Капіталові очевидно не йде про те, що повстає безробіття. Він журиться тим, що вложений у прядільню капітал не приносить зиску, не рентується. Тому капітал заінтересований, щоби його прядільні працювали тягло. Той самий капітал бачить, що добре булоби, якби цілу машинерію, яка дотепер пряла бавовну — можна змінити і прясти на ній прядиво лену й конопель.

І саме тепер працює інтенсивно ціла техніка над тим, щоби прядільничі машини бавовни пристосувати до прядення лену і конопель. Річ це не проста. Терба розвязати трудне питання т. зв. котонізації, себто приспособлення прядива лену і конопель до прецизійних прядільних машин бавовни. Питання котонізації не сьогоднішне. Над ним працюють учені, техніки, хеміки від давна, але розвязати його не так легко.

І власне від розвязки питання »котонізації« залежатиме успіх у збуті і продукції льняного й конопляного прядива. Коли це удасться, тоді усі прядільні, що пряли дотепер заграничну бавовну прястимуть прядиво лену і конопель.

Нитка лену і конопель із машинового прядення буде тоненька і притім сильніша від ниток бавовни. Власне йде про те, щоби прядільничі машини випряли із прядива льону і конопель, або як то називається — якнайвище число пряжі.

Тоді ткальні зможуть ткати льняні тонесенькі, ніжні полотна — подібні до найтонших бавовняних і шовкових полотен — а зате далеко сильніші.

У розвязанні питання котонізації заінтересована найбільше сама держава — опісля дрібне селянство (хоч про це нічого не знає), — яке управляє лен та коноплі.

Тим питанням повинно інтересуватися і українське селянство, бо воно продукує третину лену й конопель цілої продукції Польщі.

П. Миговић.

З КООПЕРАТИВНОГО СВІТУ

„Виробничі кооперативи“ в СССР.

Ще в році 1933 конгрес французьких робітничих виробничих кооператив, на пропозицію Геррі ухвалив післати делєґацію до Росії, щоби встановити контакт з виробничими кооперативними орґанізаціями, що ділають в СССР. Малося на увазі познайомитися з їх значінням, з їх місцем, яке вони займають в совітськім виробництві, їх орґанізацією та функціонуванням. Одначе, завдяки звичайному у радянського уряду недовірчивому відношенню, до здійснення поїздки згаданої делєґації прийшло лише в червні минулого року, та й то ще дякуючи настирливим заходам Брія — секретаря Дорадчої Комори робітничих кооператив та инших осіб. Делєґація складалася з 28 представників кооператив під головуванням А. Шарріяля; звідомлення з поїздки, що було складено головним чином Г. Ледюком, друковалося в часописі »Робітнича Кооперація«; нині Дорадча Комора випустила його окремою брошурою[1]).

Брошура ця цікава, повчаюча та навіть корисна. Брошура цікава тим, що подає гідний уваги опис дороги по СССР через Польщу до Ленінграду, через Москву до Київа то-що. Опис цей оживлений надзвичайно цікавими ілюстраціями в тексті брошури. Остання дає прилоги, де знаходимо зразковий статут колгоспа, радянське законодавство що до шлюбу та розводу, невеличку увагу що до рубля та франка тощо. Але головне, що ми в ній знаходимо, це — відомости про способи, яких вживає уряд СССР для перетворення виробництва ремісників та кустарів (про селян брошура майже не згадує), які в більшости, до часу комуністичного перевороту, не були скооперовані в царині виробництва у виробничі окоперативи. Подібних кооператив на 1 січня 1935 року, після даних брошури, нараховувалося 11.657, які мали 1,200.000 членів. »Кооперативи« ці обєднані в союзи; місцеві, окружні, обласні та національні; всіми цими союзами та »кооперативами« завідує »Всесоюзна промислово-кооперативна рада« (Всекопромсовєт). Справа тут йде, звичайно, не про правдиві кооперативи, але про орґанізації, які тільки почасти пригадують кооперативи, про кооперативи sui generis. Такі виробничі кооперативи виникають за ініціятивою окружних союзів; нова кооператива одержує статут та початкові кредити. Для видачі останніх, при національних Союзах існують спеціяльні фонди, при москов-

[1]) La production coopérative en U. R. S, S. Paris, 1935.

ському — в 320 міліонів рублів. Кожний член кооперативи повинен вплатити до каси кооперативи вкладку в розмірі 1 до 3% його заробітку. Ці гроші відтягають йому з платні автоматично. Загальне Зібрання членів обирає Управу, Ревізійну Комісію та приймає нових членів. Одначе, уся вищезгадана компетенція загального збору відбувається під дозором та навіть під впливом членів комуністичної партії. Коли додамо, що центральний орган виробничої кооперації (Всекопромрада) цілком керує усією виробничою кооперацією, централізує запаси, розподілює їх, закуповує сировину, продає зготовлені вироби майже виключно двом клієнтам: державі та Центросоюзові (ст. 71) та ще по цінах, на встановленню яких місцева кооперація не відограє поважної ролі, — то зрозуміємо, що так звані виробничі кооперативи в Радянськім Союзі не є автономними орґанізаціями та значить — по суті — не є кооперативами.

Рішення питання про винагороду праці в цих виробничих орґанізаціях також належить до компетенції центрального органу, а не місцевих орґанізацій. Під цю пору зарібна платня у виробничих quasi кооперативах вагається від 100 до 1000 рублів місячно, при чому понад 300 рублів отримує відносно невеличка частина робітників. Щоби було легше порівнання з иншими державами, брошура відмічає, що винагорода в 300 рублів дозволяє радянському робітникові зробити такі закупки ріжних предметів, які в стані зробити французький робітник, що отримує 900 франків місячно (стор. 46). Але 300 рублів отримує значна меншість робітників; решта задовольняється далеко нижчими ставками. Одна робітниця інформувала делеґатів, що вона отримує місячно 165 рублів, а платить за кватиру та їжу 150 рублів, так що на все останнє припадає тільки 15 рублів місячно (стор. 42).

Переходячи до розмірів виробництва у згаданих кооперативах, брошура дає за урядовими джерелами слідуючі дані відносно перших 9 місяців 1934 року, для московського району. До революції виробництво ремісників та кустарів району досягало 400 міліонів рублів в рік; в році 1934 воно досягло 1.436 міліонів за рік; далі, середній заробіток члена кооперативи з а р і к досягав у році 1932-м 3786 рублів, а в році 1934 — 8.252 рублів. Брошура зясовує це поштучною (акордовою) оплатою праці, яка є загальним правилом у робітничих орґанізаціях СССР. Але офіційні джерела не узгляднили ще одної причини: спаду вартости рубля з початку революції та за останні 4 роки. А коли приймемо це на увагу, то підвищення загального виробництва й середньої на одного робітника платні будуть дуже незначні. Подібно ж, не з вини авторів брошури, в ній подаються відомости що до розмірів виробництва у виробничих кооперативах; відомости, що абсолютно не дають уяви про їх вартість. Наприклад, виробництво кінських підков досягло 85 тон; бритв звичайних — 263.800 штук; замків — на 13,4 міліони рублів тощо. При такому характері да-

них якісь певніші висновки що до розмірів виробництва, очевидячки, являються майже неможливими.

Заключення брошури без сумніву інтересне. Правда, в нім порушено матерії, що не завжди випливають зі змісту брошури, а мають тільки почасти де-яке до неї відношення. Тут, поруч з даними, що не викликають заперечення, як наприклад, що комуністи можуть мати кожний в Ощадній Касі до 600.000 франків, зустрічаються твердження, підперти які солідними арґументами авторам брошури було би надзвичайно тяжко. Це торкається, наприклад, питання про безпритульні діти, явище, яке є жахом большевицького режіму; питання про відношення комуністів до релігії, яку вони на словах признають справою чисто приватною, але одночасно допускають всякі насильства над віруючими та їх церквами. Твердження, що в СССР нема безробіття також не має підпертя. Сумнівно також і те, що всі вчені матеріяльно добре засмотрені та що можуть супокійно працювати: як знаємо, кількість таких щасливих дуже незначна.

Нарешті, в жадний спосіб не можна погодитися з основною тезою заключення, а саме, що комуністи дають задовольняючу відповідь на питання про орґанізацію виробництва при соціялістичному режімі; такою начеб-то являється орґанізація й діяльність виробничих кооператив в СССР (стор. 156).

Виробничі орґанізації в такій формі, про яку говориться в брошурі, не можуть бути узнані за кооперативи. Виробнича орґанізація, що не має широкої автономії, не може рефлєктувати на назву кооперативи. Комуністичний режім не може дати своїм виробничим орґанізаціям автономії, тому що він спирається на крайному централізмі. Соціялістичний режім менше централістичний та може з більшою терпимістю відноситися до автономії місцевих виборчих орґанізацій, та тому при ньому є можлива орґанізація виробництва на кооперативних засадах.

Але, щоби ліпше відповісти на питання, яка є найбільш відповідна форма орґанізації дрібного та середнього виробництва в країні зі соціялістичним устроєм, треба дивитися не до комуністичного СССР — до цієї могили кооперації, але до таких демократичних держав, як Англія, Франція, Чехословаччина. В них треба черпати ті кооперативні зразки, які дозволять зберегти, хоч і не в чистому вигляді, інститут кооперації та вжити його для осягнення ліпших вислідів орґанізації середнього й дрібного виробництва. Англія, Франція й Чехословаччина, поруч зі широким розвитком у споживчій кооперації власного виробництва, розпоряджають, як відомо, самостійними виробничими кооперативами. Обороти всього лише 42-ох таких кооператив в Англії досягали в 1935 році 2.600.000 фунтів штерлінґів. Обороти 430 французьких виробничих кооператив перевищили 406 міліонів франків. В Чехословаччині обороти виробничих кооператив далеко не такі значні, хоч кількість виробничих кооператив перевищує число їх

в Англії. Після своєї орґанізації та характеру діяльности більшість виробничих кооператив Чехословаччини та Франції наближується до англійських незалежних виробничих кооператив. Останні працюють в значній степені для споживчої кооперації та часто-густо залежать у своїй діяльности цілком від неї. Але, не дивлячися на це, при встановленні характеру й розмірів виробництва, при встановленні зарібної платні для членів кооператив, при встановленні ціни на зроблені вироби тощо, ці виробничі кооперативи є рівноправними з представниками споживчої кооперації, а іноді й держави, та не є лише простими виконавцями наказів, що подаються з центру та зводяться до звичайного в большевизмі „sic voleo, sic jubeo!“

І споживча і виробнича кооперація, кожна в своїй царині, боронять інтереси своїх членів. Але що іншого є, коли при цьому зберігається кооперативна автономність, зовсім що іншого, коли одна сторона рішає та наказує, а друга тільки слухає та виконує. Ця друга роля не до подумання для кооперації при демократичному режимі; та вона ледве чи здібна задовольнити робітників і при режимі комуністичнім. Соціялізм в де-яких питаннях програми значно ріжниться від режиму комуністичного; та одна з перших ріжниць, це — можливість для приватних осіб (правда, при умові певного компромісу), володіти знаряддям виробництва, орґанізувати дрібне та середне виробництво на більш-менш чистих кооперативних засадах. Це завдання, що легко розрішується при демократичному режимі, абсолютно не по силі для режиму комуністичного.

С. Бородаєвський.

Головний Союз Сербських Сільсько - господарських кооператив. 1934 рік був для кооперації Південно-Славії ювілейним роком: 40 років тому в Сербії була основана перша сільсько-господарська кооператива у Врановії. Через це не так давно оголошене справоздання про діяльність Головного Союзу Сільсько-Господарських Кооператив в Білгороді за 1934 рік представляє особливий інтерес.

Щодо характеру своєї діяльности Головний Союз нагадує Центральний Союз (Ustřední Jednota) сільсько - господарських кооператив у Празі. Головний Союз це одноразово і ревізійний і культурно-просвітній центр, Центральна Каса і торговельна орґанізація. Таким чином діяльність Головного Союзу навіть ширша від операцій Центрального Союзу в Празі, позаяк Центральний Союз не може, згідно з законом, вести торговельних операцій закупу та збуту.

До складу членів Головного Союзу Сербських с.-господарських кооператив на 1. січня 1935 належало 2.906 кооператив. З них на закупочні товариства припадало 1325; на кредитові кооперативи — 1.156 і на кооперативи для плекання худоби — 95. В Союзі є кооперативи з ріжних частин королівства. Південнословянська держава поділена на 339 округів, і в 231 з них є члени Союзу. Щодо індивідуальних членів у кооперативах, то їх було біля 167.000.

Чинність Головного Союзу щодо контролі над кооперативами проявляється в переведенні на протязі 1934 р. ревізій у 1.661 кооперативах, то-б-то, більш як 57% усіх кооператив, членів Головного Союзу.

В 1934 році видатки, що були звязані з переведенням ревізій, перевищували 1.300 тис. динарів.

Культурнопросвітня діяльність Союзу виявилася в орґанізації в 1934 р. пяти кооперативних конференцій і шести кооперативних курсів у ріжних місцевостях країни. На протязі 11 років існування курсів через них пройшло 3.475 курсантів.

Головний Союз видавав друковані часописи: а) »Земедельских Задруга«, тижневий орган, що виходив у 8.000 примірниках та б) »Младий Кооператор«, що виходить тижнево в кількості 6.000 примірників. Ці видання не оплачували себе цілком. Але кооперативна пропаґанда якій вони служили, виправдувала ті жертви, що ніс Союз для видавання цих часописів.

Зупинимося далі на відомостях щодо матеріяльного стану Союзу та його операцій. Білянс Головного Союзу з його двома філіями — в Загребі та в Скопьє перевищував на 1. І. 1935 р. — 93,4 міл. динарів. Приймаючи на увагу ріжницю валют, білянс Головного Союзу був у 36 разів менший від відповідного білянсу „Ustředni Jednoty“ в Празі. З окремих позицій білянсу, звертають на себе увагу щодо пасиву: а) вплачені членами паї — біля 7 міл. динар.; б) ріжні фонди — біля 13. міл. динар.; в) вклади — біля 20 міл. динар; г) борги в кредитових установах, між іншим і в Національнім Банку — біля 92,5 міл. динарів. В активі цікаві таз Центральним Союзом Чехослокі статті: а) позики кооперативам — майже 63 міл. динар.; б) борги ріжних осіб і установ — біля 9 міл. динар.; в) нерухоме майно — 9,5 міл. динарів. Щоби мати уяву, які це відносно малі операції у порівнанні ваччини, слід пригадати, що сума позик кооперативам в Чехословацькому Союзі в цьому ж році досягала 818 міл. к. ч.

Що торкається операцій Головного Союзу в ділянці спільної продажі то в них брали участь 62 кооперативи. На протязі року Головний Союз продав, головним чином зерна і худоби, біля 9 міл. кілограмів. Великі операції переводить Головний Союз по дорученням Військового Міністерства: самого тільки зерна та сіна Союз продав більш 760 вагонів. Що торкається худоби, то на протязі року її продано 362 вагони за 19,5 міл. динарів (між іншим в Чехословаччину біля 5 міл. динарів).

З 1934 р. Союз почав вести операції з продажю свіжих овочів для експорту, головно, до Чехословаччини, Австрії та Німеччини. Нарешті, спільна продаж вина досягла 128.000 літрів, на суму поверх 1.100 тис. динарів.

Висліди операцій за 1934 р. корисні для Союзу: чиста надвишка досягнула 4.819 тис. динарів, які в більшій частині будуть призначені на доповнення ріжних фондів, що утворені при Союзі; їх число досягає тепер 23.

Побажаймо Головному Союзові дальшої плодотворної праці.

С. Б-ский.

СТОРІНКА ЧИТАЧА

Кілька уваг про тайльоризм і наукову орґанізацію*)

В 6-му числі »Кооперативної Республики« за б. р. автор статті про стахановщину згадав про тейльоризм і наукову орґанізацію, як про рух, що свого часу наробив багато шуму, а потім

*) З приводу замітки під заг. »Стаханівщина« в »Кооп. Республ.« за червень б. р. — Ред.

перестав інтересувати промислові круги і навіть найбільш загорілі приклонники визиску робітників мусіли покинути ті методи, як неудалий експеримент задля їх нежиттєздатности чи негуманности. Погляди такі уважаю з того приводу некорисними, що викликують вони упередження до нових метод праці й орґанізації, ідучи на руку широко вкоріненому в нас консервативному змислови, який є одною з найголовніших перешкод в розвитку промислу і поборюванню безробіття. Коли може справа наук. орґ. перестала бути голосна і займати увагу редакторів щоденних часописів, то тільки тому, що перестала бути новістю, перестала інтересувати читача, що тільки принагідно цікавиться справами орґанізації і розвою промислу. Навпаки, цілий ряд рефератів, курсів, прелекцій в радіо, багата література, світові конґреси, присвячені справам наук. орґ., вказують на те, що рух цей не тільки не втратив на актуальности, а став конечним услівям розвою промислу і поправи господарської конюнктури. Цілий ряд фірм, як Сіменс, Форд, Мішелін, Сітроен, А. Е. Ґ., Філіпс, завдячують свій розріст раціоналізації продукції і збуту; вони удержують робітні і окремих людей, що їх завданням є дбати про правильну орґанізацію та розсліджувати методи праці. Заведення Рено (Renault) мають опінію одного з найкраще зорґанізованих підприємств в Европі; управителі того великого концерну твердять, що удалося їм впровадити в життя клясичну орґанізаційну формулу Тейльора.

Досвід витворив з бігом часу новий погляд на суттєві проблєми промислу, і услівя, в яких він працює. Змінилися засади доброго управління і підстави на яких опирається теперішній устрій промислу.

Добробут населення залежить не від скількости праці, а від її видайности. Піднесення видайности праці кожного робітника, а тимсамим підприємства, а в консеквенції — підвищення заробітньої платні і скорочення часу праці — це і є завдання наук. орґ., але не, як уважає автор згаданої статті, через »вижилування« робітника змушувати його до інтенсивнішої праці. Напружена праця і видайна праця, це — як твердить Емерсен, один з найвизначніших приклонників і співтворців наук. орґ. — поняття противні; працювати з напруженням значить — уживати більшого зусилля, працювати видайно, значить осягнути мету меншим зусиллям«. »Наук. орґ. — як звучить її дефініція, подана Адамецким, — має на меті, опираючися на пізнанні і приміненні законів залежности межи причинами й наслідками, викритих дослідно-науковою методою, осягнути якнайвищий ужитковий вислід при найменшому накладі часу, людської праці, енерґії природи і взагалі всіх средств«. Шукає вона причин, проявів і засягу промислових страт, вказує на засоби і дороги до їх усунення чи зменшення. Новітній промисл вимагає орґанізації, яка уможливлювалаби плянування на майбутнє, потребує примінювання метод і користання зі всіх чесних средств, що мають на меті розвій продукції. У змаганні, виключити всяке марнотравство людської енерґії — старається

наук. орґ. цілу спадщину утриваленого людського знання зробити доступною щораз більшій скількості людей; оминути всяку довільність і припадковість в заряджуванні і виконуванні праці. »Не досвід управителя і чуття для технічних і торговельних справ дають провідникові підприємства підставу і зрозуміння взаїмних відношень межи поодинокими відділами і доцілости, а тільки числа, зглядно їх відношення, оперте на плянових розслідах«[1]).

Поміри виказали, що видайність робітника в великій мірі залежить від його психічного стану, заінтересовання працею і її вислідами, вдоволення, гумору; тому підприємства, що кермуються вказівками наук. орґ., поминаючи мотиви гуманности, дбають не тільки про те, щоби він мав догідні умовини праці, миле окруження, багато світла, відповідну до його вдачі, замилування і знання працю, але інтересуються робітничими справами поза тереном фабрики, закладають школи, спортові площі, робітничі мешкальні дімки, дбають про відпочинок, просвіту.

В заведеннях, що працюють давними, традиційними методами, заряджування опирається на неусистематизованім засобі досвіду, інтуіції і т. зв. особистім талані одиниць. Тому буває там дуже оживлений рух, більше біганини, як праці. Поодинокі децизії розділу і приділу праці западають без глибшої застанови, на коліні, так від руки. Терміни виконання праць усталюється приблизно. Робітників перекидається з одної праці до другої, до тої, яка в даній хвилі виглядає найактуальніша. Брак відповідних справоздань з перебігу праці не дає можности утривалити набутого досвіду, зорієнтуватися, котрий відділ працює з зиском, котрий із стратою. Коли при кінці року ствердиться страту, тоді загально підноситься ціни, не досліджуючи, де причина недомагань, в котрім відділі лежить блуд; підприємство стає ще менше здібне до конкуренції і яко дальший етап уздоровлення ощаджується на технічному уладженні і відновленнях — а по кількох роках можна завважити, що заведення є перестаріле, працює задорого, не може встоятися перед конкуренцією і цілком не має средст до розбудови і зреформовання. Замітне це головно в давніших підприємствах, що, опираючися на традиції, призвичаєнню і освяченій рутині, дуже трудно достроюються до нових господарських умов, між тим, коли нові, що повстали після війни, — мимо значно тяжчих умовин праці з огляду на труднощі, звязані з засновуванням підприємства і впровадженням товару на ринок — виказують не тільки сталий розвій, але дуже часто потягають за собою повстання нових заведень, инших ділянок продукції.

Говориться часто, що тейльоризація, раціоналізація чи наук. орґ. не має в нас примінення, тому що користи з неї виступають лише у великих заведеннях, при масовій продукції, при однородних, знормалізованих виробах. Тамчасом, як виказали досвіди по-

[1]) Der Werkleiter 1931, Dr. Ing. Bobringer, Der Betriebsvergleich als Voraussetzung f. Betriebsverbesserungen.

военних років (зокрема американського промислу, де побіч велитенських фабрик існує цілий ряд малих, взірцево зорґанізованих заведень, займаючих кілька або кільканацять людей) — можна одержати подібні користи через реорґанізацію і в малих підприємствах, і при ріжнородній продукції. Чим більше складні є проблєми проводу, тим більші можливости зисків лежать в умілім заряджуванні. Навіть в малих підприємствах правильне заряджування є складною справою. Управитель мусить виконувати тут цілий ряд функцій, що їх в більших підприємствах виконують окремі спеціялісти. Управитель такого підприємства, занятий розмовами з клієнтами й доставцями, калькуляцією робіт, виплачуванням платень, полагоджуванням рахунків, не має ані досить часу, ані можливости занятися завданнями, що вимагають умової праці, уваги, застанови. Тому цілий ряд функцій, як приготування і контроля праці, обчислювання власних коштів, усправнення машин і метод продукції, полагоджує поверховно або й взагалі не бере під увагу, що є поважною причиною невдач і страт. Ідучи за вказівками наук. орґ. можна і в тих випадках осягнути кращі висліди, піднести рентовність підприємства. Треба тільки виконування функцій уняти в певну систему, уложити таблиці фунцій (діяґрами Ґанта, гармоноґрами), перевести добре обдуманий поділ праці, компетенції, тощо.

Тейльор — творець підстав наук. орґ. — завважив, що навіть в заведеннях, які уважалися взорами добре проваджених варстатів, праця відбувалася далеко не так справно, якби це повинно бути. Почав він розшукувати за причинами тих недомагань. Показалося, що одною з причин була несправність робітників, що працювали перестарілими і ними самими уложеними способами, а далі — неуміле ужиття машин і знаряддя, брак пляну і правильних диспозицій управи, невідповідний поділ праці. За обсерваціями Тейльора, практична видайність продукції у всіх майже знаних тоді механічних і инших заведеннях виносила не більше як $^1/_3$ того, що можна було осягнути при належнім плянованню і відповіднім зорґанізованню робіт.

При дослідах над усправненням праці робітників, що поруч Тейльора провадили Ґант, Ґільберт, Емерсен і инші, — не йшло про змушення робітника до більших зусиль, до інтенсивнішої праці, а про знайдення раціональних комбінацій рухів, конечних до економічного осягнення даної мети. І так показалося, що при мулярській праці від віків робітник підносив непотрібно не тільки цеглу чи заправу, але також голову і тулів, якого тягар кілька разів перевищував тягар самої цегли. Через зміну кількох дрібних уряджень і приладів можна було усунути ті мучачі, а непотрібні рухи. Робітник міг тоді замість 100 цегол американських (малого формату) на годину, уложити їх 300, маючи при тім приємнішу працю і вищий заробіток. Подібні результати осягнув Тейльор при ладованні залізних бльоків і перекидуванні лопатою землі — отже при працях, що видаються так простими, що нічого тут усправ-

нити не можна. »Ті справи — оповідає Тейльор — так були опановані емпіричними поглядами, що автор (Тейльор) не стрінув ніколи підприємця земних робіт, що думав би про існування вміння копання чи перекидання землі. Уміння в тій ділянці є так елементарне, що перестає бути видне. При трудніших родах праці знайдення найвідповіднішої розвязки є ще складніше; найкращий ремісник є супроти них безрадний, а поміч людини, більш здібної до викривання законів фахового знання і подавання практичних вказівок є для нього конечною потребою.«

Тейльор вимагає, щоби:

а) перед приступленням до виконання чинностей відкрити найвідповідніший спосіб її виконання;

б) плянувати виконання, тобто згори предвидіти перебіг акції;

в) створити услівя правильного перебігу акції;

г) научити виконавців правильного виконання чинностей;

ґ) виконати чинности стисло після пляну і інструкції;

е) стало контролювати перебіг праці.

Цікавий примір усправнення праці подає Б. Навроцкі[2]).

На британсько-японській виставі спеціяльним заінтересованням господарських і промислових сфер тішився один японський павільон, в якім описувалася фабрична робітниця. Демонструвала вона наклеювання реклямових етикет на малі пуделка. Довголітньою вправою дійшла до такої перфекції, що видайністю значно перевищала інші робітниці того ділу. Завдяки надзвичайній скорости рухів пальців і непересічній зручності осягнула вона надзвичайну видайність — наклеювала 24 пуделка в 40 сек. Фахівці бранжі опаковання, так Америки, як і Европи, прийшли до переконання, що та японка в своїй праці осягнула вершок перфекції і досконалости, і що нема способу, щоби міг збільшити видайність її праці.

Межи глядачами знайшовся американець Ґант, визначний знавець проблємів правильної орґанізації і орґанізаційний дорадник воєнного промислу в Америці в часі світової війни. Ґант, який до всіх питань підходив науковою методою, почав обсервувати працю японки. По кількох мінутах обсервації сказав, що японка виконує неправильно свою працю і свою високу видайність осягає коштом надмірного, зовсім непотрібного зусилля. Просив заряджуючого тим відділом, щоби поручив японці наклеювати етикети стисло після інструкцій, які він подасть. Японка була заскочена просьбою Ґанта. Під впливом авторитету, яким слушно тішився Ґант, підпорядкувалася директивам того ґеніяльного американського орґанізатора. — Вже першу партію, точно після інструкції Ґанта, наклеїла не в 40, але в 26 секундах. По кількох мінутах вправи новою методою осягнула видайність 24 пуделка в 20

---

[2]) B. Nawrocki: Zasady i prawa organizacji i kierownictwa. Warszawa (1934).

сек., отже в половину коротшому часі, ніж давним способом. Ґант, який ніколи перед тим не досліджував техніки наклеювання пуделок, завдяки відповідному підходові до справи, властивій методі обсервації праці, усправнив працю найвизначнішої і позірно найсправнішої робітниці даної спеціяльности.

Поза піднесенням справности одиниці, наук. орґ. вказує, як згармонізувати працю поодиноких робітників і тому головну увагу звертає на методи управління. Вимагає, щоб всі ділання були уняті в льоґічну, плянову систему, яка ґарантувалаби найбільш господарське використання уряджень і персоналу.

Навіть позірно добре уладжені і проваджені підприємства наражені на великі втрати матеріялу, праці, часу, ріжних форм енерґії через орґанізаційні недомагання, — як це виказали праці американського »Комітету для усунення страт у промислі«[3]). Завданням цього комітету було зібрати якнайскорше численний, а передовсім конкретний матеріял, щоб уможливити знайдення метод мірення страт і їх усунення, або бодай зменшення, і через те пхнути американський промисл о великий крок вперід. Комітет перепровадив аналізу промислових страт у шістьох типових промислових галузях, а саме: 1. в металюрґічнім промислі, 2. текстильнім, 3. будівництві, 4. фабрикації взуття, 5. друкарстві, 6. виробі мужеських убрань, — що мають для загалу найбільше значіння, тому, що вони і їх вироби проникають безпосередно в щоденне життя одиниці.

Процентова величина страт в ріжних галузях ам. промислу виносила:

в металюрґійнім промислі	29%
в текстильнім промислі	49 „
в будівництві	53 „
в фабрикації взуття	51 „
в друкарстві	58 „
в виробі мужеських убрань	64 „

В кожній розгляненій галузі було кілька примірів взірцевого заряджування рухом, одначе, на загал, промисл далеко не зближався до тих норм.

Понижча табелька дає нам порівнання страт, які виступають в найкраще ведених підприємствах і пересічі всіх досліджуваних заведень даної галузи промислу:

Розсліджені галузи промислу	Страти в найкраще проваджених підприємствах	Страти для пересічі всіх розсліджуваних підприємств	Відношення найкращих до пересічі
1. фабр. муж. убрань	26,75	63,78	1:2
2. будівництво	30,15	53,00	1:1 1/2
3. друкарні	30,50	57,61	1:2
4. фабрики обуви	12,50	40,83	1:3
5. металюрґійний пром.	6,00	28,66	1:4 1/2
6. текстильний пром.	28,00	49,20	1:1 1/2

[3]) I. M. Witte: Verlustquellen in der Industrie, st. 12 і далі.

Одним з важніших завдань наук. орґ. є притягнення до стислої співпраці всіх чинників видайности праці, в тому людини від найпростішого робітника аж до кермуючих орґанів. Наук. орґ. виказує, що засадничо нема суперечности інтересів робітника і підприємства, персоналу і управи. Нема жадної ґрупи, на якій не відбилисяби некорисно наслідки хибної господарки. Співпраця робітників і управи над усправненням підприємства є корисна так для робітників, як і для підприємства. Кожний робітник, що виконує свою хочби найпростішу працю, має можність завважити багато недомагань, лишніх чинностей, всього того, що утруднює йому працю, забирає непотрібно час; тому може він запропонувати способи її улекшення і приспішення. Добре зорґанізовані фабрики в широкій мірі користають з помисловости робітників; дбають не тільки про те, щоби проєкти робітників могли дістатися до заряду без перепон зі сторони других робітників чи майстрів і були відповідно нагороджувані, але самі стараються розбудити заінтересовання робітників через оголошування конкурсів, розліплювання по фабриці пропаґандових афішів, призначування премій і винагород, оголошування вдатних помислів і инше.

Досвід Стаханова, якщо правдиві є дані про його осяги, мігби значно причинитися до раціоналізації метод праці в гірництві. Вправді та висока видайність, яку він осягнув, не може стати взірцем, бути ужита як норма, яку повинен осягнути кожний робітник. Ту рекордову свою справність — якщо можна вірити інформаціям — завдячував він правдоподібно також своїм винятковим здібностям до таких праць і великому зусиллю, чого не можна вимагати від пересічного, стало працюючого робітника. Однак примінення тих метод у пересічного робітника, при нормальних зусиллях, може сильно збільшити видайність, а тим самим причинитися до обниження коштів продукції, підвищення заробітків і зменшення часу праці — вислідів, до яких стремить наук. орґ. (гл. також статтю про Рузвельта в тому ж числі »К. Р.«).

Треба однак памятати, що не можна сліпо наслідувати американських чи инших взорів, але примінювати загальні раціоналізаційні методи, з узглядненням специфічних умовин даного середовища. Наук. орґ. не дає жадних готових, універсальних рецепт, тільки вказує закони і засади правильної орґанізації і заряджування усіх підприємств, вказує, як треба поступати, щоби знайти найкращу розвязку кожного завдання.

Умілість заряджування є тепер знанням, яке можна дорогою навчання і т. п. присвоїти, є методою, що запевнює справність і успішність праці навіть при нових, змінених услівях.

О. Колодницький.

Замітка редакції. Повищу статтю містимо як дискусійний голос, кермуючись засадою вільної виміни думок. Треба притім завважити, що автор статті непотрібно злучує разом поняття тейльоризму і »наукової орґанізації праці«. Двацять літ практики і теоретичної анализи внесли доволі критичного освітлення в цю

справу. З практичних проєктів інж. Тейльора не встоялося майже нічого, зокрема майже ніде не примінюється його власна премійна система оплати праці і його строге реґулювання рухів, які робітник має виконувати при праці. А ці саме річи становили суть тейльоризму. (Їх оцінила неґативно вже в році 1919 Комісія вашинґтонського парляменту під проводом проф. Гоксі. Чит. І. Р. Frey, Wissenschaftlihe Betriebsführung 1920).

В практичне життя з ідей Тейльора увійшла тільки загальна думка про доцільність наукового заздалегідного простудіювання кожного роду роботи, яку мається виконувати. До того долучилася ідея доцільного добору працівників, на основі психічних дослідів (річ, започаткувана ще перед Тейльором американським німцем др. Мінстерберґом).

Автор повищої статті через непорозуміння закидає нашій хронікальній замітці про т. зв. »стахановський рух«, що ми легковажно віднеслися до »тейльоризму і наукової орґанізації праці«. Ці два поняття треба від себе відмежувати, бо те, що сьогодня називаємо »науковою орґанізацією праці« — вже не має майже нічого спільного з самим тейльоризмом. Сам тейльоризм у практиці звівся до т. зв. премійної системи оплати праці, а та дійсно прибрала характер системи, що має на цілі як найбільше використання фізичних і умових сил працівника. Зате те, що виросло з тейльоризму і почину Мінстерберґа, а саме т. зв. наукова орґанізація праці — містить в собі чимало дійсно річевих змагань до поправи метод праці, без спеціяльної цілі скріпити експльоатацію сил людини, та до улегшення добору »відповідної людини на відповідне місце«.

Автор нинішної статті також неслушно ставить на одну дошку Тейльора і Форда, бо у фордовій орґанізації праці є більше зглядy на живу людину, як було у первісних методах самого Тейльора.

Взаґаліж і тейльоризм і цілий напрям »наукової орґанізації праці« це ніяка нова Америка, тільки продовження старих змагань людини до технічного поліпшування метод праці, до нових технічних винаходів та кращих орґанізаційних метод. Як все у світі, так і ці нові рецепти треба приймати дуже критично і завше брати на увагу місцеві умовини життя й праці та місцеві фінансові можливости поліпшень.

У змаганнях »наукової орґанізації« є чимало позитивних сторін, але є ще й досі домішки погоні за модою і сензацією, домішки, які треба вміти відсепаровувати від здорового зерна. Цілий рух »стахановщини« в СРСР, мимо иншого погляду шан. автора, це, як з усього видно, є один з таких проявів погоні за сензацією. За цим промовляє його короткий вік і швидке розчарування його здобутками. — К. Коберський.

СЕРЕД КНИГ

Громадські спільноти в Галичині на переломі XVIII. ст.

Про первісне родове господарство, що його знаємо у ріжних народів під ріжними назвами gens, clan, Sippe, задруґа, общіна і т. д.) існує чимала література. Про останки цього господарства на Бойківщині писали в нас дещо Франко[1]) і В. Охримович. Про сільську господарську спільноту в Галичині на переломі XVIII ст. появилась саме солідна студія українського автора[2]), що її хочемо тут обговорити. Дуже великий жаль, що ця праця Роздольського, через незалежні від нього обставини, появилась у польській мові, а саме як чергова книга „Badań z dziejów społecznych i gospodarczych" проф. Ф. Буяка.

Автор опер свою працю головно на джерельному архівному матеріялі, а саме на »Метриках Йосифінських« (Steuerregilierungsoperate) і на звязаних з ним »Урбаріяльних описах« (Urbarialbesprechungen) з р. 1789, що находяться одні в Державному — а другі в Бернардинському Архівах у Львові. Переглянути й перестудіювати ці всі акти вимагало від автора кольосальної праці й пильности. Однак вони не марні, бо на підставі їх прийшов автор, освітлюючи дуже важливе питання українського сільського господарства до важних і дуже інтересних результатів.

Згадані вище йосифінські документи скрізь виразно зазначують факт періодичного ділення сільських ґрунтів у Галичині в такий спосіб: „Poddani tuteysi zwykli się grontami często rozmierzać a osobliwie, gdy z tłoki do orania wychodzą". Або коротше: „Wyżej wymieniona gmina uprawia swe gronta in concreto". А »конкретальними« називають сучасні урядові акти такі ґрунта, що урядово не є записані на поодиноких селян, але на всю громаду як таку, себто як громадська спільнота, а не як громадська власність. Отож усюди в тих громадах, де йосифінські документи зазначують виразно періодичне ділелення ґрунтів і де цього не зазначується, але де значні обшари виказані під назвою »толока«, всюди там маємо діло з конкретальним посіданням усеї громади, себто з громадською спільнотою. Те саме відноситься теж і до тих випадків, де ґрунта не фіґурують, як конкретальна посілість, але є поділені між поодиноких підданих, де однак парцелі є цілком рівної величини.

На переломі XVIII ст., як це показує автор у окремій табелі, звичай періодичного ділення ґрунтів панував у 6 (пізніших) повітах Галичини, а саме — борщівськім, гусятинськім, чортківськім,

---

[1]) „Gmina i zadruga wśród rusińskiego ludu w Galicji i na Bukowinie". — „Głos", Warszawa 1889, Nr. 19.

[2]) Roman Rozdolski: „Wspólnota gminna w b. Galicji Wschodniej i jei zanik". Lwów, 1936. 8°. Str. 114 + mapa, 8°.

заліщицькім, городенськім і снятинськім. Загально на 322 в цих повітах автор нарахував 298 громад, в яких періодичне ділення ґрунтів було звичаєм »від непамятних часів«. На підставі згаданих документів можна сконстатувати громадську спільноту і в інших західних та північних повітах Галичини. Загалом за часів Йосифа II. було в Галичині около 469 сіл з громадською спільнотою. Вона захоплювала все Покуття і більшу частину Поділля, отже найурожайніші околиці.

В противенстві до того, в гористих околицях Галичини правилом є індивідуальне посідання, при чому однак часто можна надибати на сліди давнішого збірного володіння »великої родини«. Зате в тих нових лісистих околицях, де ріллі повставали головно з корчування лісів, громадська спільнота була дуже рідка.

На підставі інших авторів (Ґрінберґа, Таґані і др.) автор констатує, що під цю пору, або дещо раніше періодичні поділи ґрунтів були загальним звичаєм на території середньої і східної Европи й що ця громадська спільнота дуже нагадувала російську »общіну« (мір).

В усіх околицях Галичини, де надибуємо громадську спільноту, пануючою господаркою була зернов-випасова zbożowo-pastewna), яка полягала на тому, що всі ґрунта в громаді за винятком городів і левад, служили на переміну через ряд літ до управи збіжа, а опісля через ряд літ на пасовисько або сіножать. Автор добачує стислий паралєлізм між поширенням збіжево-випасової господарки і громадською спільнотою та бачить у цьому факті не припадок, а конечний звязок. Він констатує, що з переходом від збіжево-випасової до системи три- і двопільної господарки звичайно заникала рівнож громадська спільнота.

Дуже скупо інформують метрики про структуру й характеристичні ознаки галицької громадської спільноти.

За винятком городів і левад (себто окопаних або огороджених місць біля осель) всі інші вжиткові ґрунта підпадають періодичним переділам між членів громади, однак не між усіх мешканців села. Бо не всі піддані села одержують ґрунтові наділи. Жадних прав до наділу не мають так зв. »загородники« (Gärtler); »халупники« (Häusler); »комірники« (Innleute). За підставу а заразом і міру наділу служить здатність поодиноких членів громади до виконування панщини й віддавання данин. З цього погляду існують три кляси підданих: »парові« (Zweispännige) »поєдинки« (Einspännige) і »піші« (Fussroboter) З правила одержують динки« точно два рази стільки землі, кілько припадає на »пішого« і точно половину наділу »парового« селянина. Це дуже характеристична риса галицької спільноти, бо ні в »общіні« ні в інших спільнотах не надибуємо її.

Як переводили ґрунтові поділи і як розмірювали ґрунта призначені до поділу?

Рівність, згл. пропорціональність ґрунтових наділів можна було осягнути тільки через помір землі якоюсь одностайною мірою. Задля цього перш за все ділили толокові ґрунта, що були призначені на поновну управу на ряд »гонів« (staje, Gewanne) а опісля на поодинокі рівні парцелі. Мірою, що нею при цьому послугувалися, був »шнур« — назва, що її надибуємо по всіх громадських спільнотах ріжних країн і в ріжних часах, а яка означує з одного боку міру саму, а з другого також і ґрунтовий наділ, відмірений цею мірою. З огляду, що гони були що до своєї форми однакові було просто зайвою річчю міряти докладно поодинокі наділи. Відмірювали тільки широту парцель, для чого вистарчала звичайна сяжнева міра. »Шнур« здебільша мав 1278 квадратових сяжнів, але були громади, де »шнур« був далеко більший і доходив до 8.712 сяжнів. Ця неоднаковість шнурової міри мусіла пізніше вийти на велику шкоду для підданих, а саме: при так зв. »ґрунтових реґуляціях«, про що далі буде в нас мова.

Ґрунтові наділи ділили між поодиноких членів громадської спільноти через льосовання. Часто переводила це громадська зверхність, а саме: війт і два присяжні. В цьому випадку село стає ареною завзятої боротьби між бідними й багатими, бо до гром. управи з правила входили заможніші селяни і дбали про те, щоби при наділах саме вони виходили як найліпше. Траплялося, що війт користає зі своєї влади в громаді, щоби для себе й своїх кревних загорнути як найкращі наділи.

При переділі землі домінії спершу не мали ніякого впливу. Тільки для вдержання порядку й спокою посилали вони домінікального урядника, що до самої акції не мішався. Справа однак змінилася пізніше, коли домінії стали заінтересовані в поділі і коли на велику скалю почали відбирати селянам їхні ґрунта. Вони виступають тепер проти громадської спільноти а за індивідуальною посілістю, бо остання давала їм змогу підвищувати урбаріяльні тягарі, а при ґрунтових реґуляціях ще збільшувати домінікальну посілість.

Переділ ґрунтів відбувався, як інформують метрики, щорічно, але також що 5, 6, 7 і більше років. Поділи зправила виступають при потребі переміни »толоки« на »царину«. В кожному році не більше, як половина громадських ґрунтів приходила в той спосіб до поділу.

Окрім цих загальних переділів ґрунтів, у яких брали участь усі члени громадської спільноти, були теж частинні переділи. Діялось це тоді, коли господар з вищої кляси переходив до нижчої, напр. коли »паровий« переходив до »поєдинку«, або коли прибувають нові члени спільноти (напр. наслідком женячки). Ці частинні переділи мають тільки доповняючий характер.

Були однак громади, що через малу скількість своїх ґрунтів заперестали періодичні зміни толоки й відбували тільки частинні переділи. Це вже перехідна стадія від громадської спільноти до індивідуального володіння. Ще один крок і громада резиґнує вза-

галі з усяких переділів, резервуючи тільки спеціяльний ґрунтовий фонд для молодих господарів, новоприбуваючих і т. п., звичайно якусь частину давного конкретального ґрунту, що по остаточнім розміренні громадської землі лишилась неподіленою і служить уже тільки на громадське пасовисько. Це стадія повного розпаду громадської спільноти.

Він ішов помалу. Вже в часі, як повстали йосифінські метрики (1785—9) стала полева господарка щораз сильніше випирати систему толокових змін. Коли нова система господарки захопила більшу частину громадської землі, поділи устають цілком, або, що частіше буває, обмежуються до ґрунтів рільничо-випасової господарки. При цьому належить зазначити, що в порівнанні з орними ґрунтами луки звичайно найдовше залишаються у спільному ужиткованні. З другого боку є часті випадки, де перехід до індивідуального володіння не обняв ще всіх членів громади рівночасно, отже частина їх і надалі творить спільноту. Це частинна спільнота в обох її формах. Однак і там, де всі ґрунта остаточно розділено й усі члени спільноти стали індивідуальними господарями, часто залишали дещо з громадського ґрунту, що не надавалася до ніякого поділу. Замінювали її на громадське пасовисько, або наділяли нею новоженців, нових господарів, винагороджували нею громадських функціонарів то що.

Дуже важним фактором, що причинився до упадку громадської спільноти, були ще так зв. »ґрунтові реґуляції«. Переводили їх з уряду домінії, розуміється, на свою користь. При »реґуляціях« поодинокі піддані діставали тільки орні ґрунта. Вистарчало домініям уживати при помірах тільки меншого шнура, що звичайно бувало, щоби лишки громадської землі переходили на домінікальну власність. Крім цього поля, де випасалась громадська худоба, домінії стали уважати правно за свою власність та стали побирати від них ріжного роду драчки. Другим важним результатом цих реґуляцій було, що всюди там, де їх переводили, розпадалась громадська спільнота, роблячи місце індивідуальному посіданню. Цей процес відбувався так швидко, що з около 500 громад за йосифінських часів, де панувала громадська спільнота, в р. 1826 лишилось ледви 70 громад з ними. 24 жовтня 1835 знесено цілком громадську спільноту на Буковині. При кінці липня 1836 ґуберніяльні власти в Галичині заявилися теж за її знесенням. Останки східно-галицької громадської спільноти загинули в бурхливих роках революції (1848—9), що принесла селянам визволення від панщини та зробила їх повними власниками своєї землі.

Шукаючи за ґенезою східно-галицької громадської спільноти, автор перш за все підкреслює стислий її звязок із рільничо-випасовою господаркою, що вважає найважнішим результатом свого досліду. Найважнішою ознакою цеї господарки було, що управа землі ненастанно переходила на що раз інші обшари громадської землі та що кожне поле після управи запускалося на

»толоку«, себто на громадське пасовисько. Ця »перемінність« однак не вичерпує поняття громадської спільноти. На суттєвий зміст його складається перш за все рівність наділів усіх членів спільноти, згл., як було в галицькій громадській спільноті, рівність наділів членів поодиноких ґруп підданих.

Де шукати корінів цієї ознаки громадської спільноти?

Автор висказує здогад, що треба їх шукати в попередній структурі селянського землеволодіння. На підставі історичних джерел (головно „Lustracyj królewszczyzn" з 1564—5 і 1570 та давніших джерел) автор приймає, що ще в XVI ст. основною формою селянського володіння в переважаючій частині східної Галичини, на Полісю і на цілій наддніпрянській Україні було не індивідуальне посідання в нинішному значінні слова, а так зв. »пайкове посідання« (posiadanie działowe, Anteilbesitz), що повстало на руїнах первісної родової спільноти (»дворища«). Була це певного рода ґрунтова спільнота, в якій кожний посідач мав право до докладно означеної пайки, котру віддавали спільникам до часового вжитку через льосовання.

На думку автора, галицька громадська спільнота могла повстати доперва в пізніших часах (XVII—XVIII) з пайкового посідання, що почало розкладатися. Фактором однак, що прискорив і влегшив у високій мірі перехід цього володіння до громадської спільноти в Галичині, було, на думку автора, нечуване вилюднення краю, спричинене повстанням Хмельницького (1648) наслідком воєнного винищення краю, татарських ясирів і перш за все масової утечі селян з Поділля і Покутя на заняті Хмельницьким території. Все це мало такий наслідок, що населення містечок і сіл Галичини впало тоді нижче половини. Коли згодом вони знова залюднилися, й коли повернули в них давні відносини, положення підданих значно погіршилося, а відношення селян до землі, що її управляли, стало правно дуже непевне, а ще менше хоронене. Тим легше могла розвинутися тут громадська спільнота.

Виводи ці мають здебільша льоґічний характер. Там, де авторові недоставало джерельного матеріялу, або де йому приходилося тільки скупо користуватися ним, там прийшлося йому робити тільки здогади або робити льоґічні висновки. Автор однак має надію підперти свої погляди в слідуючій праці, що буде присвячена історії селянства в Галичині. **В. Левинський.**

ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА

Доплив золота до емісійних банків. Дня 7. жовтня ц. р. доносили з Парижа, що від кількох днів зазначився поважний доплив золота до Банку Франції. Цей доплив має виносити коло 2 міліярдів франків.

Також з Вашинґтону доносять про приріст запасів золота в державнім емісійнім банку. На 30. вересня запаси перевищили 18 міліярдів — суму, якої досі не нотовано в історії банку Злучених Держав.

Ці факти свідчать про зріст довіря до банкових установ. Нема сумніву, що валютарне порозумін-

ня Америки, Англії і Франції причиниться до ще більшого успокоєння умів та оживлення господарства.

КУРСИ ВАЛЮТИ.

Дня 1. жовтня на варшавській грошевій біржі були нотовані такі (середні) курси заграничних валют:

1 доляр ам.	зл.	5.31
1 фунт шт.	„	26.28
1 швайц. франк	„	—
1 нім. р. марка	„	2.12
1 дан. корона	„	1.18
1 швед. корона	„	1,36
1 чехосл. корона	„	0.22
1 фр. франк	„	—
1 італ. ліра	„	—
1 віденськ. шилінґ	„	0.99

Як бачимо, валюти тих держав, що переводять саме девалюацію, не були нотовані.

ГУРТОВІ ЦІНИ ТОВАРІВ

Варшава 1. жовтня ц. р. (за 100 кґ).

пшениця	зл.	25,00—26,00
жито	„	17.25—17.50
овес	„	16.25—16.75
ячмінь бров.	„	23.00—24.50
„ до мел.	„	20.50—21.00
горох полевий (з міхом)		18.00—19.00
горох Вікторія (з міх.)	.	26.00—28.50
конюшина біла		
сира	зл.	85.00—110.00
чиста 97%	„	125.00—135.00
бараболя до їди		—
мука пшен. А.	„	40.00—43.00
мука житн. вит. 30%	„	26.50—27.50
„ „ разова 95%	„	21.00—21.50
ґрис житн.	„	10.25—10.75
макухи льн.	„	18.00—18.50

ЗБІЖА НА СВІТОВИХ РИНКАХ

(валюта даного краю; в кґ).

Пшениця:

Берлін		21.90	—
Прага		159.31	—
Шикаґо		4.76	—
Буенос Айрес	(дол.)	3.65	+0.5%
Ліверпуль	(дол.)	4.26	+6.5%
Відень		33.87	—
Гамбурґ	(гол. ґульд.)	6.84	+4.9%

Жито:

Берлін		16.20	—
Прага		124.38	—
Шикаґо		3.28	+0.9%
Відень		26.43	—0.3%
Гамбурґ	(гол. ґульд.)	4.—	+9.5%

Овес:

Берлін		—	
Прага		114.50	—
Шикаґо		3.17	+1.2%
Ліверпуль	(дол.)	3.43	+3.9%
Відень		25.17	—2,3%
Гамбурґ —		3.77	—

Масло:

1. X. 1936 за I. якість.

Варшава	2.40
Лодзь	2.35
Вильно	2.25
Люблин	2.30
Познань	2.45
Краків	2.40
Львів	2.30

Яйця:

1. X. ц. р.

Варшава за 1 кґ найсвіж. до зл.1.40
за скриню 24 кіп до 105 зл.
непросвітлювані до 95 зл.
Львів за скриню 84 зл.

*

Проєкт будови державної електрівні в долині Прута. Міністерство Хліборобства зложило, у станиславівському воєвідстві, проєкт будови великої державної електричної стації для долини Прута. Це нове заведення малоби постачати електричну енерґію для державних тартаків, які є у Ворохті, Микуличині і Делятині: рівнож моглоби обслугувати потреби усіх осель, що лежать на цій лінії.

В новій електрівні мавби продукуватися змінний струм, напругою в 30.000 вольтів в пересилковій лінії. Пересилкова лінія має бути навоздушна, а роздільчі сіті частинно навоздушні, частинно підземні.

Італія і ЧСР. слідом Франції. Дня 7. жовтня ц. р. проголошено девалюацію італьської ліри. Обниження золотої містоти ліри пішло дуже далеко, бо аж о 40% дотеперішнього парітету. Притім великої ваги є факт, що цей свій крок крок Італія наперед, узгіднила з банком Франції.

В підготовці є також друга девалюація чехословацької корони, цим разом на 16%.

»Ліквідація великої посілости«. Чимале враження зробили ухвали польської ради міністрів про при-

мусову парцеляцію поважнішого числа великих земельних посілостей, в тім числі поважних комплєксів на українській етнографічній території. Очевидно, що українську сторону ці зарядження більше занепокоїли, як урадували, коли урядові чинники не криються з тим, що на землю будуть спроваджуватися кольоністи з Заходу. Цій преважній справі присвятимо більше уваги в найближчому часі.

Удержавнення »Спільноти інтересів«. Великий металюрґічний концерн »Спільнота Інтересів«, який, як відомо, попав у фінансові трудноші і був під примусовим зарядом, перебрала в більшости держава з титулу величезних податкових залеглостей концерну. З боку персоналу підприємства йдуть заходи, щоби його орґанізації надати в якійнебудь формі характер соціялізованого підприємства, цебто щоби окрім держави в його завідуванні могли брати участь також представники персоналу, а може й інших чинників (напр. споживачів виробів фірми). Акція в цій справі ще не закінчилася.

Комерціялізація П. З. П. З. Реорґанізація люблинського елєватора — »Польських Закладів Промислово-збіжевих« закінчена. Відбулося перше засідання нової адміністраційної ради. П. З. П. З. — це має бути від тепер торговельно самовистарчальне підприємство, як засіб в руках держави для реґулювання цін збіжа та його перетворів. Збіжевих інтервенцій — одначе — в давних розмірах, (які привели були до великих страт) — ПЗПЗ вже провадити не буде, обмежуючись до нормальних торговельних, головно експортових операцій — в порозумінні з рільничою кооперацією.

З ПРЕСИ І ЖИТТЯ

НА ТЕМУ УКРАЇНСЬКОГО АНТИСЕМІТИЗМУ.

До недавна Українці не мали офіційного антисемітизму. Одначе — від літа цього року — появився у нас цей рух, як більш менш відрубна течія. Зазначилася вона низкою протижидівських виступів,, навіть у дуже драматичній формі. Появився навіть спеціяльний антижидівський орґан. Очевидно, що жидівська сторона вдарила у дзвін тривоги, а щоби улегшити собі завдання, звязує укр. політичний антисемітизм — з нашою кооперацією. Нігде правди діти, деяку підставу для цього дали жидівській пресі деякі неуповноважені кроки і заклики нашого антисемітизму, з яких дехто мігби думати, що ці орґани виступають в інтересі української кооперації. Очевидно, що української кооперації такі неуповноважені заяви зовсім не обовязують, бо вона має свої власні орґани і свою власну методику праці, яка стоїть здалека від насильних погромів, вибивання шиб то-що. Кооперація без сумніву націоналізує українське господарство, але робить це виключно дорогою чесного господарського змагання.

Тому треба привітати ті голоси з українського боку, які відмежовують українство від расового антисемітизму. З них своєю ясністю і рішучістю на перше місце вибився голос гр. кат. єпископа Івана Бучка. В інтервю з редактором жидівського часопису »Хвіля«. він сказав м. ін.: »Купувати може остаточно кожний після власної волі, але стояти з палицею, чи навіть петардою під склепом ближнього й бити, чи навіть калічити тих, що входять і виходять, є варварством, що має гірше підложжя, аніж звірськість...«.

»Боротьба з антисемітизмом є боротьбою в обороні християнства, бо антисемітизм є антихристіянством«.

Напади на Жидів по селах вва-

жає Преосв. о. Бучко »проминаючим явищем. Осуджую ці каригідні вибрики й тяжко скривдженим сільським Жидам висловлюю своє співчуття. Я переконаний, що в дальшому уложаться взаємини сільського населення з Жидами як найкраще«.

Прощаючи свого розмовця, сказав о. Бучко: »Шальом! Мир! Мир серед вас і зовні. Хай Бог допоможе Жидам досягти добра й щастя, повної відбудови власної батьківщини. — Амінь!«.

Подаємо цю інформацію за »Новим Часом«. Можливо, що репортер »Хвілі« дещо прикрасив на свій бік окремі вислови українського єпископа, одначе це не зміняє основної тенденції інтервю.

Поява спеціяльної антисемітської ґазети п. н. »Фронтом!« викликала ось таку критичну замітку в журналі »Вістник« ред. Д. Донцова, під заголовком »Ярема й Яреми«:

»Часопис „Фронтом!" ніби проти большевизму? І так, і ні. Бо коли прочитаєте цілу ґазетку, наберете враження, що жидівство й большевизм те саме. Не потребуємо говорити про участь жидів у комуністичному русі, багато про це писалося у „Вістнику". Не потребуємо теж виступати адвокатами жидів, хоч би з тої одної причини, що вони ніколи нашими адвокатами не виступають. Але — кому це потрібно представляти справу так, ніби за Каґановічами не було Лєніних, за Зіновєвими — Постишевих і Затонських, ні — Дзєржинських і Мєнжинських? Кому це потрібно? Кому потрібно, з ідеольоґії російського імперіялізму, якою є большевизм і якій лише служать Зіновєви й Літвінови — робити виключно справу тих останніх? Так міг би робити лише той, кому хочеться скермувати цілу ненависть і гнів мас у бік найменшого опору... Коли хтось переконає наші маси. що в. цілому нещасті, яке приніс большеивзм, — „винен лише жид", то потім „братній російський нарід" подасть „братам українцям" руку, проти „спільного ворога" — і настане »благоденствіє в новій, побольшевицькій Росії, де **москаль знову буде вгорі, а дурний Ярема надолі...**

В арґументації „наців" в жидівському питанні є багато слушного, **але спихати велитенську проблєму** боротьби з російською імперією **до гасла — „не купуй у жида" — просто глупо. І коли таку роботу** обсервуєш, так і чуєш ніби, що Ярема знову тут став на поклик якогось незнаного добродія«...

Висліди нарад Ц. К. Міжн. Кооп. Союзу. Дня 25. вересня закінчилися наради виконуючих орґанів М. К. С. у Варшаві. Наради не мали прилюдного характеру та обіймали головно внутрішньо-орґанізаційні справи, з поміж яких на перше місце вибивалася підготовка найближчого конґресу МКС, що має відбутися у вересні 1937 р. в Парижі.

Правда — виринула справа членства в МКС совітської »кооперації«, якій останніми декретами уряду відібрано навіть уже формальні ціхи автономної суспільної орґанізації (ліквідація спож. кооператив по містах і »порада« сільським кооперативам, вибирати до виконуючих орґанів самих партійних комуністів). На цій основі президія М. К. С. зажадала від московського »Центросоюзу« вияснень та заяви до постанов декрету. Одначе делєґати »Центросоюзу« до Варшави не прибули, викручуючись »занедужанням«. Дуже знаменне...

Центр. Комітет одноголосно заапробував рішення ґенерального секретаріяту МКС про заклик до всіх кооперативних орґанізацій поспішити з підмогою еспанським кооператорам.

Дискутувалася теж спірна справа віросповідної й політичної невтральности кооперації. Розходилося про більш ліберальну інтерпретацію тези про політичну невтральність, яка-б дозволила належати до МКС також і тим кооперативним орґанізаціям, які з ріжних причин анґажуються також в політичних акціях. Остаточне рішення в цій справі прийде мабуть на паризькому конґресі.